

SAMARBETSORGANISATIONER

**lilje
wall**

Gehl

RAMBOLL

**Haninge
kommun**

FÖRFATTARE

Klara Laufke, Arkitekt, SAR/MSA, Liljewall
Raina Tilden, Arkitekt, SAR/MSA, Liljewall

OM RAPPORTEN

Publicerad 2026
Finansierad av Leif Blomkvist Forskningsstiftelse

Sammandrag av Planer som formar staden

Denna text är ett sammandrag av studien "Planer som formar staden, utvärdering med Vega som fallstudie". Studien hittas i sin helhet på: <https://www.lbfstiftelse.se/rapporter>.

Hänvisningar till bilagor i denna version hänvisar till bilagor som finns i den längre versionen. Varje utvärdering har en längre beskrivning i studien och tre perspektiv har även tillhörande bilagor som beskriver utvärderingarnas detaljer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Introduktion	4
Perspektiv 1: Kommunens och politikernas	6
Perspektiv 2: Gestaltungsprincipernas	8
Perspektiv 3: Planbestämmelsernas och lagkravens	10
Perspektiv 4: Driftens och underhållets	12
Perspektiv 5: Den fysiska miljöns bidrag till liv och aktivitet	14
Perspektiv 6: Boendes och näringsidkarnas	16
Metautvärdering: Utvärdering av utvärderingarna	18
Idéer kring arbetssätt och utvärdering	20
Summering	22
Referenser	24

ORGANISATION

Det är vi, Klara Laufke och Raina Tilden, arkitekter på Liljewall, som har initierat och utformat denna studie och som har varit projektledare under processen. Vi har utfört flera delar av utvärderingen och det är även vi som har skrivit rapporten i samråd med projekt- och referensgruppen nedan. Vi har haft hjälp av många som har deltagit i utvärderingen samt stöttat oss på olika sätt:

Från **Haninge kommun**:

- Sara Bjurström, samhällsutvecklingschef
- Andreas Paulson, stadsarkitekt
- Björn Petterson, bygglovshandläggare
- Maria Hernberg, enhetschef Utredning Landskap
- Stuart Rumbelow, projektledare

Från **Ramboll Management Consulting**:

- Rajia Addo, market manager på Social Sustainability, med hjälp av
- Namo Marouf, senior consultant, Transport
- Cassandra Andersson, praktikant Social Sustainability

Från **Gehl**:

- Malin Nilsson, arkitekt och project manager

Från **Liljewall**:

- Erik Wörnberg, landskapsarkitekt
- Emma Gradin, planarkitekt
- Emma Karlsmark Elfstrand, kommunikatör, grafisk layout

Referensgruppen:

- Lissie Rossing, LBF, Leif Blomkvist Forskningsstiftelse, tidigare arkitekt på Liljewall
- Daniel Koch, universitetslektor vid Arkitektur, landskap och städer på Kungliga Tekniska Högskolan

Stort **TACK** till alla som bidragit!

Introduktion

Detaljplaner lägger grunden för den fysiska miljön som ska byggas och livet som så småningom kommer försiggå där. Planerna och byggnationen tar stora resurser i anspråk och påverkar människor under en lång tid framöver. Trots det utförs sällan utvärderingar av det färdiga resultatet i brist på resurser samt en vedertagen och effektiv metod för utvärdering av detaljplaner. För att kunna utföra effektiva utvärderingar skulle även en anpassning av arbetssättet för framtagande av detaljplaner behövas.

SYFTE, ANVÄNDNING, METOD OCH STUDIE

Det övergripande syftet med studien är att undersöka och lägga grunden för att ta fram en eller flera metoder som kan användas av kommuner för att utvärdera sina detaljplaner och detaljplaneprocesser.

För att undersöka detta har vi valt att utföra en fallstudie där en detaljplan utvärderas ur sex olika perspektiv med hjälp av olika utvärderingsmetoder, för att därigenom undersöka vilka verktyg som kan vara rimliga för kommuner att använda i sina projekt. Området som utvärderas är Vega 4, en av detaljplanerna i en nästan färdigbyggd kommunedel, Vega, i Haninge kommun utanför Stockholm.

Efter utvärdering utifrån de sex perspektiven samlar vi ihop våra slutsatser. Resultatet och analysen ska kunna nyttjas som kunskapsunderlag för Haninge kommun i planering av kommande områden och mer generella resultat, som inte är specifika för förutsättningarna för Vega 4, kan även användas av andra kommuner samt av arkitekter, landskapsarkitekter och planerare i arbetet med nya detaljplaner.

Fallstudien av Vega är ett praktiskt exempel och en testbädd för hur utvärderingar kan genomföras. Vi jämför sedan de olika perspektiven och metoderna i en metautvärdering utifrån resultat, tillförlitlighet och vilka resurser som krävs för att få fram ett resultat. Vi reflekterar också utifrån vilka delar som gav de mest intressanta resultaten, vilka delar som överlappar, vilka delar som kompletterar varandra och vilka delar som ger synergieffekter. Vi funderar även kring vad den här typen av utvärderingen har gett jämfört med de utvärderingar som utförs idag.

I slutet av studien börjar vi blicka framåt och funderar kring hur en utvärderingsmetod kan utformas utifrån våra lärdomar från denna fallstudie. Vi presenterar inte en färdig metod, utan ett första frö till hur ett förändrat arbetssätt och en utvärderingsmetod kan se ut utifrån våra erfarenheter med utvärderingen av Vega.

VEGA

Vega ligger i Haninge kommun, som är en del av Storstockholm, cirka en och en halv mil söder om Stockholm central. Haninges huvudort Handen ligger bara ett par kilometer söder om Vega. I Handen ligger kommunhuset samt stora delar av kommunens handel och service.

Vega är en kommunedel som växer fram runt en ny pendeltågsstation, mellan fyra äldre villaområden. Platsen bestod till stora delar av skog och fält innan utbyggnaden av området påbörjades.

Initiativet till utbyggnaden kom från en markägare som hade en dröm om att bygga en trädgårdsstad, efter en försvenskad och omvandlad idé av Ebenezer Howards modell, på mark som länge varit i familjens ägo.

Haninge kommun tog till sig förslaget och såg möjligheten att både bidra till bostadsförsörjningen i Stockholmsområdet, stärka sin regionala stadskärna i enlighet med RUFSS (regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen) och samtidigt få möjlighet att bygga ett modernt område som kan locka nya grupper att bo i kommunen.

Detaljplaneprocesser handlar om att bygga trivsamma och fungerande miljöer, men också om att hitta rätt avvägning mellan olika mål och värden. Vi tittar i vår utvärdering på hur väl det som byggts i detaljplan Vega 4 motsvarar de mål, visioner och idéer som legat till grund för utbyggnaden av kommundelen. Vi undersöker samtidigt hur de olika intressenternas insikter skiljer sig från varandra och vilka likheter som finns i tankarna kring Vega 4.

Bild 1: Vega allé i Vega 4, detaljplanen som utvärderas

Perspektiv 1: Kommunens och politikernas

I det första perspektivet tittar vi på de mål och visioner som startade projektet. Vad ville politikerna och tjänstemännen uppnå genom att bygga en ny kommundel? Det här perspektivet bygger på två delar. I den första delen har vi prövat förändringsteori som metod för att utvärdera en detaljplan och i den andra delen har vi intervjuat politiker för att se hur väl de tankar och mål som fanns inför utbyggnaden av Vega har blivit verklighet.

FÖRÄNDRINGSTEORI

Kort kan förändringsteori beskrivas som en logisk karta över projektet, som tydliggör hur projektets olika delar förhåller sig till varandra och till olika mål. Den klargör vilka åtaganden och målsättningar som finns i projektet, samtidigt som det skapar en grund för att mäta resultat. Metoden har utvecklats som ett allmänt verktyg och är inte specifikt ämnat för stadsutvecklingsprojekt. Vanligtvis brukar den byggas upp i projektets början, men vi har i samråd med Ramboll valt att testa metoden som en efterkonstruktion av detaljplaneringens mål och process för att se vilka resultat som går att få fram.

Förändringsteorin för Vega som Ramboll tog fram är baserad på områdets program och visioner, samt samtal och workshops med personer som arbetat i projektet. Den finns i sin helhet i Bilaga 1 och är nedbruten i olika teman. Utvärderingen kom fram till att de flesta mål är uppfyllda i det färdigbyggda området, men mest intressant har varit insikten att förändringsteori eller ett liknande verktyg kan vara ett kraftfullt redskap om det används från början av detaljplaneprocessen för att sätta mätbara och preciserade mål. Verktøget skulle kunna användas som ett levande måldokument som både kan utgöra beslutsunderlag och underlätta kommunikation om målen under processen. Samtidigt blir det ett utförligt underlag för utvärdering efter färdigställande.

INTERVJUER MED POLITIKER

Vi har utfört intervjuer med fyra politiker varav tre var med i Haninges politiska organisation under tiden planerna för Vega togs fram.

I stort sett är politikerna nöjda med Vega och hur det nya området har bidragit till kommunen med tillväxt, och de har fått en del positiv feedback från medborgarna. De ser dock vissa förbättringsområden gällande skarvar mellan fastigheter samt en brist på parkering. De nämner även att svårare frågor ibland kan knuffas från ena detaljplanen till den andra och att det är viktigt att planera i mellanskalen, inte bara översiktligt och på detaljplanenivå.

Under intervjuerna kom det fram att politiker ibland har svårt att läsa och förstå plankartor, en svårighet som delas även av allmänheten, vilket är problematiskt ur ett demokratiskt perspektiv. Det blev också uppenbart att kommunikation under planeringsprocessen och under utförande kan förbättras på flera håll.

Parkeringsbristen uppdagades inte i våra senare intervjuer med invånare. Det är viktigt att några få högljudda personer inte tillåts styra kommunen mot en riktning som inte är väl förankrad med majoriteten.

Samtliga politiker tycker att det är viktigt att utföra utvärdering av detaljplaner. Det är viktigt att tillvarata kunskapen som byggs inom kommunen under processen och det är viktigt att fundera på vad som eventuellt kan göras bättre nästa gång. Ett fantastiskt skäl är om politikerna vill kunna lyfta positiva resultat för att få ett bra verktyg för att motivera och engagera invånare inför framtida utvecklingsprojekt. Utvärderingarna behöver då utföras på ett sätt som även invånarna kan ta del av och helst vara delaktiga i.

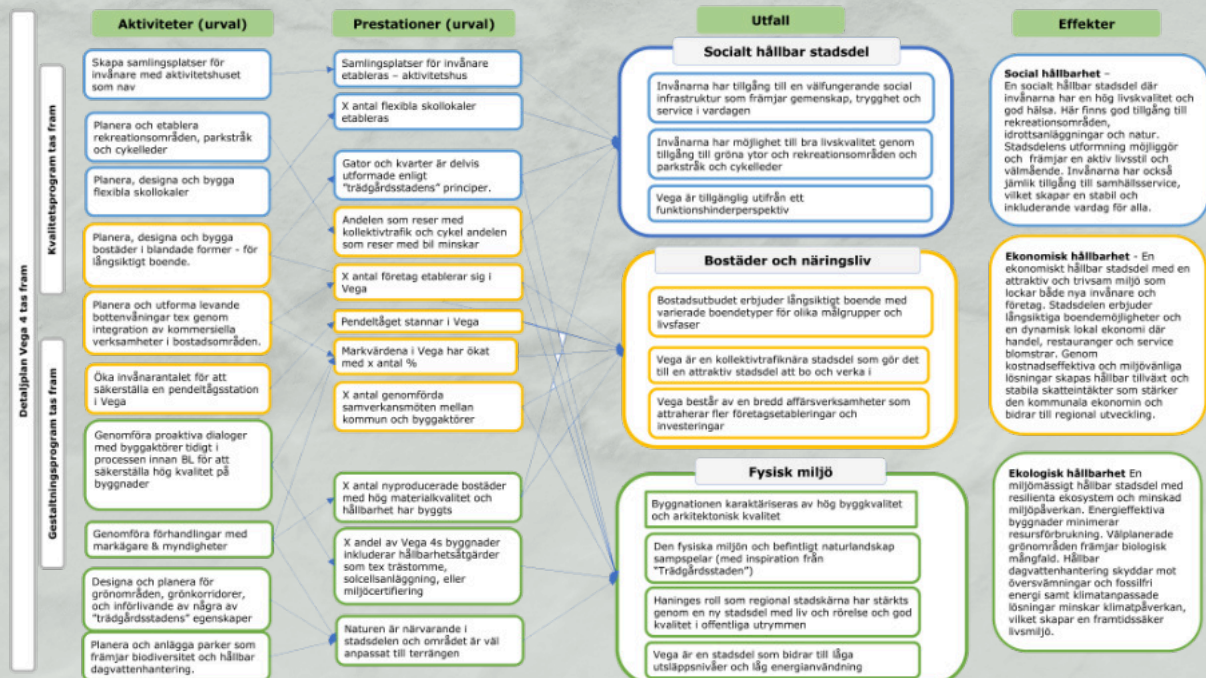

Bild 2: Vegas förändringsteori visas här för att ge en idé om hur kartan ser ut. Den kan studeras i större format i Bilaga 1.

SLUTSATSER

- EN TYDLIG OCH PRECISERAD MÅLSÄTTNING SKA SÄTTAS TIDIGT I PLANERINGSPROCESSEN
- MÅLEN MÅSTE FÅ VARA LEVANDE OCH FÅ JUSTERAS UNDER PROCESSENS GÅNG
- MÅLSÄTTNING ÄR VIKTIG INTE BARA INOM DETALJPLANEN UTAN ÄVEN I EN MELLANSKALA, SÅ ATT SVÅRA FRÅGOR INTE SKJUTS FRÅN DEN ENA DETALJPLANEN TILL DEN ANDRA
- KOMMUNIKATION MELLAN TJÄNSTEMÄN OCH POLITIKER OCH MELLAN KOMMUN OCH INVÅNARE ÄR VIKTIG FÖR FÖRSTÅELSE OCH ACCEPTANS FÖR PROJEKTET
- SAMRÅDSDOKUMENT ÄR INTE LÄTTA ATT TA TILL SIG OM MAN INTE ÄR FACKMAN

Perspektiv 2: Gestaltungsprincipernas

I detta perspektiv tittar vi på hur intentionerna i detaljplanen har uppfyllts ur ett gestaltungs-perspektiv. Vi har utgått från två olika infallsvinklar för att belysa uppfyllelsen både ur synvinkeln från de som deltagit i processen och ur synvinkeln från oss som inte varit involverade.

PLANERARE OCH ARKITEKTERS SYN PÅ VEGA

Först samtalade vi med några av de planerare och arkitekter som var med i planerings- och utförandeskedet. Alla är överlag mycket nöjda med det byggda resultatet, men vissa lärdomar har framkommit. Man är överens om att naturen och den kuperade terrängen framhävs genom de släpp mellan husen som ger både utblickar till och stigar ut till naturen samt genom gatornas slingrande sträckning som följer höjdkurvorna. Behov av tydligare bestämmelser för bevarandet av träd på tomtmark är däremot något som planerarna tar med sig till kommande detaljplaner.

Strukturen för bebyggelsen med sin blandning av typologier och sin mix av småskalighet och stadsmässighet upplevs som lyckad. Den flexibla detaljplanen har dock gett upphov till att husen högst upp på Vardövägen blivit större än planerat, vilket gör att området har tappat en länk i den nedtrappande skalan från större flerbostadshus vid stationen till villor i angränsande detaljplaner.

I och med att kommunen inte ägde så mycket av marken har det varit en särskild utmaning att skapa allmänna platser av god kvalitet, även om flera fina kvaliteter finns. Å andra sidan anses fasadgestaltningen allmänt vara av hög kvalitet, mycket tack vare förmöten som Stadsarkitekten, Bygglövsavdelningen, Mark- och exploateringsenheten och Planenheten höll med de enskilda byggaktörerna innan inlämning av bygglov. Under dessa strategiska möten kunde man förklara kommunens visionen för Vega samt beskriva de höga ambitionerna och förväntningarna på gestaltningen i området.

Vår uppfattning är att mycket av det man är nöjd med är relativt unikt för Vega i dagens sammanhang: den slingrande huvudgatan, de gröna kilarna, den framträdande terrängen, de varierade typologierna, och Aktivitetshusets ambitiösa program.

ANALYS AV GESTALTNINGSPROGRAM

Vi har sedan själva utfört en jämförelse mellan det som byggts med intentionerna så som vi tolkar dem i gestaltungsprogrammet för Vega 4. Generellt uppfylls gestaltungsprogrammet i hög grad.

I den här analysen har vi främst utvärderat om gestaltungsprogrammet har uppfyllts, men det är lika viktigt att fundera på om gestaltungsprinciperna är de rätta för att uppfylla målen. När plankartan är så pass flexibel som i Vega 4 är det också viktigt att tänka ut konsekvenserna av en minimerad och en maximerad bebyggelse för att kunna planera för bra resultat oavsett vilken väg fastighetsägaren väljer. I samband med flexibiliteten bör grundläggande principer finnas med både som intentioner i gestaltungsprogrammet och som krav i plankartan. Principerna och kraven bör vara tydligt kopplade till projektets mål, så att de möjliggör att de uppfylls.

I Vega saknar gestaltungsprogrammet en beskrivning av hur flera allmänna platser ska utformas. Eftersom utformning av allmänna platser är svår att reglera genom detaljplanebestämmelser, är det extra viktigt att intentioner och designprinciper finns med i gestaltungsprogrammet.

Bild 3: Ett släpp till naturen

SLUTSATSER

- VÅGA UTMANA OCH TÄNKA NYTT—UNIKA INSLAG UTGÖR OFTA OMRÅDETS UTMÄRKANDE DRAG
- GESTALTNINGSPRINCIPER OCH INTENTIONER FÖR UTFORMNING AV ALLMÄN PLATSMARK BÖR FINNAS MED I GESTALTNINGSPROGRAMMET
- GESTALTNINGSPROGRAM FÖRMEDLAR INTENTIONER, MEN ÖNSKADE KRAV BEHÖVER STÅ SOM PLANBESTÄMMELSE
- FLEXIBLA DETALJPLANER TILLÅTER OLIKA LÖSNINGAR OCH GER TOLKNINGSUTRYMME, SÅ VAR NOGA MED ATT STYRA DET SOM ÄR VIKTIGT FÖR HELHETEN
- KOPPLA GESTALTNINGSPRINCIPER TILL PROJEKTETS MÅL, SÅ ATT DE FÖRSTÄRKER VARANDRA
- FÖRMÖTEN MELLAN BYGGLOV OCH BYGGAKTÖRER ÄR ETT BRA SÄTT ATT SKAPA SAMSYN KRING KOMMUNENS VISIONER OCH KVALITETSMÅL

Perspektiv 3: Planbestämmelsernas och lagkravens

När vi arbetar som arkitekter och utgår från en detaljplan händer det att det är svårt att uppfylla alla detaljplanekrav och alla lagkrav utifrån hur detaljplanen är utformad. I detta perspektiv tittar vi på hur väl bestämmelser och krav har kunnat uppfyllas och om detaljplanen har försvårat uppfyllelsen av egenskapskrav. Vi analyserar även vilka detaljplanekrav som saknas eller skulle behöva förstärkas för att bättre uppnå kommunens mål.

För att bedöma hur lätt eller svårt det har varit att uppfylla alla tekniska egenskapskrav och lagkrav i Vega 4 har vi samtalat med före detta stadsarkitekten och en av bygglovshandläggarna som har beviljat flertalet bygglov i detaljplanen. Vi har sedan gått igenom bygglov för sex av fastigheterna för att bedöma hur lösningarna såg ut i bygglovsskedet och hur de ser ut nu när de är färdigbyggda.

I Vega har planerare valt att använda topografin som ett verktyg för att skapa rika och varierande upplevelser. Tanken var även att husen skulle ha ett naturligt förhållande till terrängen, vilket syns i detaljplanebestämmelser om "god terränganpassning" och minimering av sprängning, schaktning och utfyllnad. Man har försökt förtydliga genom att ange att inga stödmurar ska vara högre än 1,1 meter, men övriga bestämmelser är något vagt skrivna, vilket gör dem svåra att bedöma och därmed även att följa. Några av husen har lyckats parera den utmanande topografin, medan andra har krystade förhållanden mellan gata och hus. Det har bland annat medfört att höga podium har skapats och att sophantering har hamnat utomhus vid gatan istället för i husens bottenvåning, vilket förespråkas i gestaltningsprogrammet. Större tydlighet och exakthet skulle behövas i bestämmelserna för att främja efterlevnad.

Detaljplanen för Vega 4 är mycket flexibel vilket, i de flesta fallen, har underlättat för uppfyllelse av planbestämmelser och lagkrav då vi ser relativt få konflikter mellan

detaljplanens utformning och kravuppfyllelse. Emellertid gör detaljplanens flexibilitet att planerare inte har kunnat förutse alla möjliga lösningar och ibland har byggaktörerna valt lösningar som försvårar kravuppfyllelse. Några av detaljplanens flexibla bestämmelser har behövt tolkas när bygglovsansökan inneburit andra lösningar än de som planerades för.

Där parkering har tillgodosetts på kvarteretsmark har det på några fastigheter resulterat i stora markparkeringar som strider mot den stadsmässighet som planerarna eftersträfvade. De stora hårdgjorda ytorna har dessutom orsakat förlust av naturmark samtidigt som träd och natur även på andra platser inte bevarats i lika stor utsträckning som man önskade. Detta trots en bestämmelse som lyder "Värdefull naturmark ska om möjligt sparas". Här hade en strängare reglering i plankartan på var och hur parkering kan byggas samt mer specifika bestämmelser om bevarande av naturmark på tomtmark kunnat hjälpa till, så att det som byggs bättre efterliknar planerarnas visioner. För att kunna specificera var och hur mycket av naturen som skulle bevaras hade en inventering behövts som underlag.

De flesta detaljplanebestämmelserna har inte gett upphov till avvikelser eller svårigheter i uppfyllelsen av lagkrav, men några hade kunnat skrivas tydligare för att resultera i en högre grad av efterlevnad av kommunens mål och visioner.

Bild 4: Ett exempel på "god terränganpassning" med en nedtrappad husvolym anpassad efter gatans lutning

SLUTSATSER

- PLANKARTANS BESTÄMMELSER SKA SKRIVAS SÅ ATT DE FRÄMJAR PROJEKTETS MÅL OCH VISIONER
- PLANKARTANS BESTÄMMELSER SKA SKRIVAS TYDLIGT OCH SPECIFIKT OCH VAGA FORMULERINGAR SOM "GOD TERRÄNGANPASSNING" BÖR UNDVIKAS
- PARKERINGSLÖSNINGAR HAR EN STOR PÅVERKAN PÅ UPPELVELSEN AV GATURUMMET OCH BÖR HANTERAS I DETALJPLANEN
- TRÄD OCH/ELLER NATUROMRÅDEN SOM SKA BEVARAS MÅSTE UTPEKAS SPECIFIKT I PLANKARTAN. INVENTERING AV NATUR ÄR ETT VIKTIGT STEG FÖR BEVARANDE.

Perspektiv 4: Driftens och underhållets

Planering för nya kommundelar påverkar inte bara husen som byggs utan även hur lätt området kan skötas och omhändertas i driftskedet. För trivseln i området är det viktigt att det lätt kan snöröjas och städas samt att planteringar och parker är väl omhändertagna och ger positiva intryck.

För att ta reda på hur väl Vega 4 fungerar ur ett driftperspektiv hade vi en semistrukturerad intervju med två landskapsarkitekter, en konsult och en kommunanställd, som varit inblandade i projektering respektive utförande och drifttagande i Vega. Driftaspekten har påverkats av förutsättningen att kommunen från början inte ägde någon mark i området, så det finns endast en liten andel kommunal mark att sköta. Kommunen har idag inga driftproblem i Vega och de får inte heller in några felanmälningar rörande driftfrågor från invånare, vilket tyder på att detaljplanens utformning beaktar dessa aspekter.

Den största svårigheten i Vega som helhet har varit skarvarna, både fysiska, mellan skeden, och organisatoriska, vilket inte är ett ovanligt dilemma för kommuner i detaljplaneprocesser.

Fysiska skarvar finns exempelvis där byggstaket placerats och kommun och fastighetsägare utfört markarbeten på var sida. När staketet tas bort och skarvarna lagas blir de ofta synliga, framför allt om markbeläggningen är asfalt. För helhetsresultatet är skarvarna mellan de olika fastigheterna och detaljplanerna i utemiljön viktiga. För att skapa en enhetlig och omhändertagen miljö, skulle en liknande typ av förmöte som bygglov haft kring gestaltningen av byggnader även kunna utvecklas för utformningen av de gemensamma ytorna mellan husen. Det skulle kunna bidra till bättre genomtänkta och utförda fysiska skarvar.

En annan typ av skarv uppstår mellan detaljplan-, bygglov- och byggskedet, där framförallt skyltningen i Vega inte har utförts som tänkt gällande parkering för rörelsenedsatta eller cykelbanor. I alla kommuner skulle en rutin för överlämning mellan skeden vara värdefullt för att de tankar som funnits i planering och de beslut som tagits i byggloven ska föras vidare till byggfasen och till sist även till driftskedet.

I Vega har överlämningsproblematiken mellan bygg- och driftskede blivit synlig i planteringar som inte har hunnit etablera sig, utan har vissnat i brist på etableringsskötsel. Samtidigt har entreprenader ibland godkänts utan att de gröna delar som varit planerade blivit utförda. För att hantera problematiken har Haninge kommun infört en ny projektorganisation samt ett nytt "eftermarknadsskede" för att hantera övergången.

Att hantera skarvarna i ett tidigt skede underlättar för driftenheten att få en bra start i området. Skarvarna har en tendens att skjuta fram kostnader till drift- och skötselbudgeten, när vissnade buskar ersätts eller ogenomtänkta skarvar behöver justeras i efterhand. Att etablera ett nytt slutskede som ingår i utförandefasen skulle kunna förebygga ekonomiska överraskningar för kommunen.

Planeringen och tidpunkten för genomförandet av olika delar är ett svårbemästrat problem i alla stora utbyggnadsprojekt. För driftenhetens del är det viktigt att få finnas med både under planläggning och utförande för att sedan kunna ta över skötseln av en väl fungerande kommundel.

Bild 5: I dagvattenparken har ängsplanteringar haft svårt att etablera sig

SLUTSATSER

- HANTERINGEN AV FYSISKA SKARVAR ÄR VIKTIG FÖR ATT SLUTRESULTATET SKA NÅ SIN FULLA POTENTIAL, BÅDE MELLAN FASTIGHETER OCH DETALJPLANER
- RUTINER FÖR ÖVERLÄMNING MELLAN PLANSKEDE, BYGGLOV OCH BYGGSCHEDE SKULLE ÖKA KUNSKAPSÖVERFÖRINGEN MELLAN SKEDEN OCH MINSKA RISK FÖR SKARVAR
- ETT NYTT SKEDE FÖR ATT HANTERA ÖVERGÅNGEN MELLAN BYGGSCHEDE OCH DRIFTSKEDE MINSKAR RISKEN FÖR BLAND ANNAT UTEBLIVNA GRÖNA INSLAG, UTEBLIVEN ETABLERINGSSKÖTSEL OCH STÖRANDE SKARVAR MELLAN ENTREPRENADER
- FÖRMÖTEN MELLAN FASTIGHETSÄGARE KAN VARA ETT UTMÄRKT VERKTYG FÖR ATT SKAPA SAMSYN KRING UTVECKLING AV GEMENSAMMA YTOR MELLAN HUSEN
- NYTT SLUTSCHEDE OCH EKONOMISK BEREDSKAP FÖR ATT TA HAND OM NÖDVÄNDIGA ÅTGÄRDER SOM INTE KUNNAT FÖRUTSES UNDER PLANERING OCH PROJEKTERING

Perspektiv 5:

Den fysiska miljöns bidrag till liv och aktivitet

Den fysiska miljöns möjlighet att stimulera till ett rikt stadsliv innefattar hur byggnaderna, både privata och offentliga, möter gatan och hur människor ges möjlighet att både röra sig i och att uppehålla sig i de offentliga rummen. För att undersöka hur väl Vega 4 stimulerar till liv och aktivitet har Gehl utvärderat området utifrån två av deras utvärderingsmetoder.

FASADKRITERIER OCH 12 KVALITETSKRITERIER

Utvärderingen av fasaderna bygger på till vilken grad bottenvåningen bidrar till att skapa en levande stadsmiljö, samt hur de påverkar upplevelsen av att färdas som fotgängare längs med byggnaden. Vid utvärdering av fasadkriterier sker en avvägning där kriterierna vägs samman och ger en fasad en gradering i skala A-E, där A anses vara "aktiv" och E är "inaktiv". Gehls utvärdering av samtliga fasader i Vega 4 finns i Bilaga 2.

Många av flerbostadshusens bottenvåningar i Vega 4 hamnar inom kategori C, vilket i ett bostadsområde kan bero på att det finns en önskan om att begränsa insyn i bottenvåningens lägenheter. För att göra upplevelsen av bostadshus rikare använder planerare och arkitekter ofta lokaler som ett sätt att bidra till liv i gatumiljön, men lokaler är inte lämpliga överallt. Variation i funktion är dock bara en av Gehls fasadkriterier och det finns många fler sätt att skapa levande stadsrum.

Ett par av lägenhetshusen lyckas nå kategori B, då man kombinerat relativt många entréer med element som lågt sittande balkonger, många fönster och en aktiv kantzon mellan gata och hus. Ett gaturum som erbjuder andra gröna eller möblerade zoner gör inte fasaden i sig mer aktiv, men minskar betydelsen av och behovet av de aktiva fasaderna, eftersom det erbjuds annat att upptäcka och uppleva.

I de få fall där husen i Vega hamnar i de lägre kategorierna är det ofta podium orsakade av topografin, avsaknad av kantzon eller baksidor med servicefunktion som är anledningen till brist på liv.

Sammanfattningsvis kan vi se att för att uppnå aktiva fasader behövs en kombination av tillräckligt högt antal entréer, kontakt mellan aktiviteter ute och inne, hög detaljeringsgrad på sockelvåningar och en genomtänkt utformning av kantzonen antingen kopplat till huset eller i gaturummet.

Genom att titta på olika aspekter av upplevelsen av det offentliga rummet i ögonhöjd undersöker Gehls metod 12 kvalitetskriterier hur sannolikt det är att man stannar upp på en allmän plats. Gehl har analyserat fyra olika platser inom Vega 4— allmänt har Stationsplatsen medel till dålig uppfyllelse av kvalitetskriterierna medan övriga platser är bättre lämpade för vistelse.

METOD FÖR MÅLSÄTTNING

I den här studien har Gehls verktyg använts för att utvärdera en redan byggd miljö. Dessa verktyg skulle fördelaktigt kunna användas som målsättningsverktyg i början av processen. Olika delar av detaljplanen kan ha olika målsättningar för hur aktiva eller lugna de ska vara, samt för vilka kvaliteter som ska prioriteras. För att uppnå målen kan specifika bestämmelser skrivas in i plankartan och i gestaltningsprogrammet för tomtmark. Efter färdigställande kan verktygen användas för att utvärdera om målen uppnåtts.

Bild 6: Kvartershus som uppnår betyg B, "behaglig", enligt Gehls fasadkriterier

SLUTSATSER

- GEHLS FASADKRITERIER OCH 12 KVALITETSKRITERIER KAN ANVÄNDAS SOM MÅLSÄTTNINGSVÄRKTYG I BÖRJAN AV PLANERINGSPROCESSEN. OLIKA DELAR AV OMRÅDET KAN HA OLIKA MÅL, OCH OLIKA KRITERIER KAN PRIORITERAS PÅ OLIKA STÄLLEN.
- DETALJPLANEBESTÄMMELSER KAN FORMULERAS FÖR ATT FRÄMJA KOMMUNENS MÅL SOM KOPPLAR TILL FASADKRITERIER OCH 12 KVALITETSKRITERIER
- LOKALER ÄR INTE LÄMPLIGA ÖVERALLT, SÄRSKILT INTE OM DET FINNS RISK FÖR ATT DE KOMMER STÅ TOMMA. DET FINNS ANDRA VERKTYG SOM BIDRAR TILL ETT LEVANDE GATURUM.
- HELHETSINTRYCKET = FASADKVALITETER + GATUSEKTION

Perspektiv 6: Boendes och näringsidkarnas

Perspektiv 1–5 fokuserar på utomståendes omdömen av Vega, medan detta perspektiv fokuserar på vad de som bor och verkar i Vega tycker om sitt område. Här får vi höra röster från de som valt att flytta hit för att bo eller för att starta verksamhet. Hur upplever de boende och verksamma kommundelen Vega i dag? Överensstämmer deras erfarenheter med den ursprungliga visionen och de mål som vägledde planering, utbyggnad och förvaltning eller framträder andra värden, prioriteringar eller brister än de som förutsågs?

För att synliggöra invånarnas åsikter har Ramboll utfört intervjuer med boende och verksamma i Vega. Efter intervjuerna sammanställde Ramboll en analys som är bifogad som Bilaga 3.

De intervjuade personerna i Vega tycker överlag att de bor i en trevlig kommundel, även om många också ser förbättringspotential. Kollektivtrafikförbindelserna, särskilt pendeltåget, är en av de främsta kvaliteterna med att bo i Vega enligt flera av respondenterna. Kollektivtrafiken bidrar till att Vega upplevs vara nära till mycket. Den bidrar även till att näringsidkaren upplever att framtiden känns säker med bra kundflöden framöver.

Aktivitetshuset är mycket uppskattat bland invånare och har blivit en viktig social knutpunkt i området. Huset har ett genomtänkt, innehållsrikt och fungerande innehåll som uppskattas av många. Utöver Aktivitetshuset upplever invånare en brist på mötesplatser både gällande parker och lekplatser samt utbudet av caféer och restauranger. Det begränsade utbudet av restauranger sammanflätas med den känsla av otrygghet som upplevs kvällstid av invånarna, eftersom känslan påverkas av att det är få personer som rör sig i området sent.

Det finns en markant skillnad i hur arkitekter och planerare uppfattar områdets gröna infrastruktur och hur boende och

näringsidkaren uppfattar den. Samtliga arkitekter och planerare som är inblandade i denna studie har uppskattat hur naturen är insprängd i Vega. Vi ser att det finns utmaningar och brister, exempelvis kring döende och nedfallna träd vid sprängningsbranter, men vi ser också potentialen för en lummig och naturnära kommundel.

De boende och näringsidkaren ser främst vad som finns på plats här och nu och de är inte lika imponerade. Naturen är en central del av varför man har flyttat till Vega, men den upplevs ovårdad och är svåråtkomlig. Det är troligt att invånarna inte känner till att fler parker kommer att byggas, eller att kommunen håller på att åtgärda flera brister i den gröna infrastrukturen. Kommunikation från kommunen till invånarna skulle kunna ge större förståelse och en mer positiv inställning till kommunens skötsel och omtanke kring kommundelen.

För de invånare som nu bor i Vega är det en liten tröst att det snart kommer att byggas fler parker och att Drift arbetar för att få ordning på plantering och skötsel av det gröna. I Vega fick man pendeltågen att stanna tidigt och Aktivitetshuset har redan fått en central roll som socialt nav, så nu behöver parkerna och tillgängligheten till och känslan av naturen i området komma i kapp.

Bild 7: Natur som upplevs svåråtkomlig och ovårdad

SLUTSATSER

- KOMMUNEN BÖR PLANERA FÖR MÖTESPLATSER SOM INTE ÄR KOMMERSIELLA. TILL EXEMPEL LEVER VEGAS AKTIVITETSHUS UPP TILL SIN ROLL SOM DET TÄNKTA SOCIALA NAVET.
- INVÅNARE OCH NÄRINGSIDKARE SER DET SOM FINNS PÅ PLATS NU, TIDSHORISONTEN STRÄCKER SIG INTE SÅ LÅNGT SOM FÖR PLANERARE—VILKET GER EN STÖRRE INNEBÖRD TILL VAD SOM BYGGS KLART FÖRST
- TILLGÄNGLIGHETEN TILL OCH MÖJLIGHETEN ATT VISTAS I DET GRÖNA ÄR BETYDANDE FÖR UPPLEVELSEN AV ATT BO I ETT NATURNÄRA OMRÅDE
- GOD KOMMUNIKATION FRÅN KOMMUNEN KAN UNDERLÄTTA FÖR INVÅNARE ATT HA MER TÅLAMOD UNDER UTBYGGNADSFASEN

Metautvärdering: Utvärdering av utvärderingarna

Enkelt uttryckt innebär en metautvärdering en utvärdering av en eller flera utvärderingar. I metautvärderingen av Vega 4 går vi igenom de utvärderingar som utförts under studien utifrån hur väl de uppfyller olika kvalitetskrav samt vilka synergier eller överlapp som har uppstått.

I flera av våra perspektiv utvärderar vi hur stor måluppfyllelse som uppnås. Det finns två problem med att utvärdera måluppfyllelse. Det ena är att det uppsatta målet inte nödvändigtvis är det rätta, så även målet skulle behöva utvärderas. Det andra är att ett uppfyllt mål inte automatiskt betyder att resultatet blev bra. Måluppfyllelse som utvärderingsgrund ger fyra olika möjliga utfall:

- Resultatet uppfyller målet och blev bra
- Resultatet uppfyller målet, men blev inte bra
- Resultatet uppfyller inte målet och blev inte bra
- Resultatet uppfyller inte målet, men blev bra

I delar av utvärderingen finns en svårighet med att klarlägga exakt hur målen har sett ut, vilket återspeglas i en otydlighet kring mätindikatorer. Det påverkar både validitet och reliabilitet negativt, främst för förändringsteori, intervjuer med politiker och samtal med tjänstemän, perspektiv som utgår från de mål inblandade personer minns och de övergripande mål som finns i styrdokument. Om det hade funnits mer specifika och nedtecknade mål hade det varit lättare att hitta tydliga mätpunkter.

Utöver måluppfyllelse är det viktigt att studera om gestaltungsprinciper och planbestämmelser hade kunnat utformas på ett mer målinriktat sätt.

Reliabiliteten i utvärderingarna begränsas av att det i främst intervjuer bygger på ett begränsat antal. Ur tillförlitlighetsperspektiv finns en styrka i att de olika perspektiven hämtar information från olika källor, men det

finns även en dold risk att de olika källornas information ursprungligen kommer från samma personer. Ett fåtal högljudda personer kan skapa en felaktig bild av verkligheten.

Invånarna och näringsidkare bidrar med perspektivet på hur det är att leva och verka i Vega 4—hur det faktiskt är att använda stadsrummen. De kom med synpunkter som motsäger alla de andra perspektiven.

Gehls utvärdering är mest fokuserad på upplevelsen. Helt bortkopplad från bestämmelser konstateras utifrån mätbara kriterier hur Vega 4s fysiska utfall upplevs. Den kompletterar alla de andra perspektiven och vi har utifrån resultaten kunnat jämföra vilka gestaltungsprinciper och planbestämmelser som har bidragit med positivt resultat för upplevelsen.

Trots att vi utvärderat ur så många synvinklar saknar vi några perspektiv. Perspektiv som saknas kan ha betydelse för tillförlitligheten, exempelvis fastighetsägares, övriga avdelningars tjänstemän inom kommunen samt de invånare som bor i området intill den nya detaljplanen.

Utifrån vår erfarenhet från utvärdering av Vega 4 ser vi att den största nyttan av utvärderingar kan skapas om kommuner integrerar en konkret målstyrning som en del i sitt arbetssätt. Integrationen och dokumentationen förtydligar målsättningarna och säkerställer att de fortlever under hela processens gång, oavsett om tjänstemännen byter arbetsplats. Vi har därför börjat skissa på konturerna till ett arbetssätt som kan underlätta möjligheten att utvärdera detaljplaner.

SLUTSATSER

- TYDLIGA MÅL GER TYDLIGA MÄTPUNKTER ATT UTVÄRDERA MOT
- UTVÄRDERING AV MÅLUPPFYLLELSE ÄR ETT BRA FÖRSTA STEG; ÄVEN UTVÄRDERING AV OM RESULTATET BLEV BRA SAMT OM MÅLEN VAR DE RÄTTA BÖR UTFÖRAS
- UPPFYLLELSE AV STYRDOKUMENT BÖR UTVÄRDERAS, MEN DET ÄR OCKSÅ VIKTIGT ATT STUDERA OM GESTALTNINGSPRINCIPER OCH PLANBESTÄMMELSER HADE KUNNAT UTFORMAS ANNORLUNDA FÖR ATT BÄTTRE FRÄMJA MÅLEN
- UTVÄRDERING SKA INTE BARA VARA ETT PAPPERSARBETE—ÄVEN UPPLEVELSEN I DEN FYSISKA MILJÖN BEHÖVER ANALYSERAS
- BRUKARE HAR ETT ANNAT FÖRHÅLLANDE TILL PLATSEN ÄN ANDRA INTRESSETER OCH KAN DÄRFÖR VARA EN BRA KÄLLA TILL INSIKTER SOM ANNARS INTE KOMMER MED I UTVÄRDERINGEN
- MED FÖRSTÅELSE FÖR ATT VARJE INTRESSENT INTE KAN TAS MED I VARJE UTVÄRDERING BLIR UTVÄRDERINGAR RIKARE DESTO FLER SYNVINKLAR SOM INNEFATTAS

Idéer kring arbetssätt och utvärdering

I vårt arbete med utvärderingen av Vega 4 har vi sett att det är mer än en utvärderingsmetod som behövs för att kommuner ska måkta med att utvärdera sina utförda detaljplaner. För att underlätta både detaljplanearbetet och kommande utvärdering behövs ett förändrat arbetssätt.

ARBETSSÄTT

Tjänstemännen behöver i startskedet för varje ny detaljplan tydliggöra kommunens mål för detaljplanen med mätbara indikatorer på ett sätt som sällan görs idag. De mål som tas fram får inte stanna på ett alltför generiskt plan, utan vad målen betyder i just detta projekt behöver brytas ner och preciseras. Utöver de mål som handlar om hur området ska upplevas och utformas behöver även de ekonomiska målen ingå och tydliggöras. Eftersom detaljplaner i princip alltid innebär kompromisser är det viktigt att målen får en tydlig hierarki, så att det blir lättare att göra avvägningar under processen.

När man kommit fram till vilka mål som ska uppnås behöver mätbara indikatorer med tydligt beskrivna vägar till målen dokumenteras. Styrdokumentens bestämmelser kopplas till de mätbara indikatorerna, så att detaljplanen blir ett verktyg för att uppnå målen.

Målen och ramverket behöver innefatta även politiker och tjänstemän från andra förvaltningar som behöver vara inkopplade och bidra med sina mål och aktiviteter. Samarbete över gränserna med en tydlig ansvarsfördelning är nödvändigt för att få med alla aspekter av en detaljplan i arbetet. Arbetssättet kan även bidra till att underlätta informationsflödet inom kommunen och eventuellt även externt.

UTVÄRDERING

Arbetssättet vi föreslår ovan ger möjlighet till reflekterande och kunskapsåterföring, men det är inte möjligt att fånga de perspektiv som kan undersökas först när detaljplanens föreslagna utformning har tagit fysisk form. Att i efterhand studera hur det fysiska utfallet av en detaljplan blev är en viktig källa för att kunna fördjupa och bredda kunskaper inför kommande projekt.

Detaljplaner varierar kraftigt i omfattning, kontext och mål. Exakt vilka frågeställningar som är intressanta att utvärdera i respektive projekt behöver anpassas. Noggrann planering av en utvärdering ger en effektivare utvärderingsprocess och tydligare resultat.

För att utvärderingar av detaljplaner ska utföras behövs en metod. Vi tror inte att utvärderingsmetoden blir en homogen metod, utan troligen kommer den att bestå av en övergripande metod som innefattar flera möjliga utvärderingar som väljs utifrån vad kommunen vill utvärdera och detaljplanens omfattning. Vilka intressenter som ska medverka i en utvärdering kan variera från fall till fall, men utvärderingsmoment kring upplevelsen på plats, styrdokumentens förmåga att styra mot mål och planeringsprocessen ska helst ingå i alla detaljplaneutvärderingar.

Det är viktigt att planerarna och andra inblandade i detaljplaneprocessen får bygga upp sina expertkunskaper på ett strukturerat sätt genom utvärdering, vilket även gör det enklare att dela kunskaper med andra.

Arbets- och utvärderingsprocessen som vi presenterar ovan är en första skiss som behöver utvecklas innan den anpassas till varje kommuns organisation.

SLUTSATSER

- MÅLSTYRT ARBETSSÄTT MED MÄTBARA INDIKATORER GER PROCESSEN EN TYDLIG INRIKTNING OCH UTGÖR ETT BRA UNDERLAG FÖR BÅDE STYRDOKUMENT OCH UTVÄRDERINGAR
- KOMMUNIKATION MELLAN INTRESSENTER UNDERLÄTTAS MED VÄL FORMULERADE OCH RANGORDNADE MÅL
- EN FÖR DETALJPLANEN ANPASSAD OCH GENOMARBETAD UTVÄRDERINGSMETOD ÖKAR SANNOLIKHETEN FÖR ATT UTVÄRDERING UTFÖRS
- UTVÄRDERING GER KUNSKAPSUNDERLAG INFÖR FRAMTIDA PLANPROCESSER OCH BYGGER EXPERTKUNSKAPER
- UTVÄRDERING OCH KRITISKT REFLEKTERANDE GER VÄL UNDERBYGGDA BESLUT UNDER PROCESSEN

Summering

Studien tar avstamp i det faktum att det sällan utförs formella utvärderingar efter färdigställandet av detaljplaner, trots att det kan bidra både till utveckling och värdefull kunskap. En anledning är avsaknaden av en vedertagen och effektiv metod för att utföra utvärderingen.

I denna undersökning utförs en fallstudie där en detaljplan utvärderas med hjälp av olika utvärderingsmetoder. Området som utvärderas är en av detaljplanerna i Vega, en nästan färdigbyggd ny kommundel i Haninge kommun utanför Stockholm. I fallstudien utvärderas detaljplanen Vega 4 för att testa metoder för att kunna påbörja utvecklingen av en metod för framtida utvärderingar av stadsutvecklingsprojekt.

Utvärderingarna av Vega 4 har utförts ur sex olika perspektiv:

- Kommunens och politikernas
- Gestaltungsprincipernas
- Planbestämmelsernas och lagkravens
- Driftens och underhållets
- Den fysiska miljöns bidrag till liv och aktivitet
- Boendes och näringsidkarnas.

Inom perspektiven testas olika utvärderingsmetoder som intervjuer, måltvärdering och förändringsteori. För att se vilka av metoderna som skulle kunna utvecklas vidare belyses utvärderingen av Vega 4 i en metautvärdering, som analyserar överlapp och synergier mellan de olika utvärderingsmetoderna.

Trots att studien inte initialt fokuserade på planprocessen eller kommunens arbetssätt har det i fallstudien blivit tydligt att deras

utformning är avgörande för möjligheten att utvärdera detaljplaner på ett givande sätt. Först är det grundläggande att kommuner formulerar tydliga, preciserade mål med mätbara indikatorer tidigt i processen. Dessa mål behöver sedan formuleras i detaljplanebestämmelser som gör detaljplanen till ett redskap för kommunen att nå sina mål och visioner. Andra framgångsfaktorer är begriplig kommunikation, ett väl utvecklat samarbetsätt och en bestämd ansvarsfördelning mellan de olika parterna.

Det är först när kommunen har ett tydligt underlag att mäta mot som utvärderingar av detaljplaner kan äga rum på ett effektivt sätt. Val av utvärderingsmetod beror på detaljplanens omfattning samt kommunens mål med utvärderingen. Kommunens mål kan vara att se om de uppsatta målen har varit de rätta, hur stor måluppfyllelse man har uppnått och om styrdokumentet, som plankarta och gestaltungsprogram, har bidragit till måluppfyllelse. Andra viktiga utvärderingsområden kan vara om planeringsprocessens organisation och arbetssätt har bidragit eller om det har funnits brister. I varierande omfattning kan boendes, näringsidkares, brukares, fastighetsägares och grannars synpunkter synliggöras genom olika metoder såsom intervjuer, enkäter, medborgardialoger och gåturer.

Den här studien är en grund för hur utvecklingen av en utvärderingsmetod integrerad med ett förändrat arbetssätt skulle kunna se ut.

SLUTSATSER

- PRECISA MÅL FORMULERAS I SAMVERKAN
- SAMVERKAN ÖVER ORGANISATORISKA OCH FASTIGHETSGRÄNSER SAMT MELLAN SKEDEN
- TYDLIG ANSVARSFÖRDELNING UNDER HELA PROCESSEN
- BESTÄMMELSER SOM TYDLIGT KOPPLAR TILL MÅLEN

Referenser

Boverket, PBL Kunskapsbanken, *Medborgardialog*, 2025, <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/> [hämtad 2025-10-15].

Boverket, PBL Kunskapsbanken, *Översiktsplanens nytta och funktion*, 2024, <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/oversiktsplan/oversiktsplanen/> [hämtad 2025-10-15].

Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan, BFS 2020:5.

Bruun, Lucy Moreau & Gunnarsson, Itzana Cerda, *Det kommunala utvärderingsarbetet av projekt inom stadsutveckling: En fallstudie av Stockholms, Göteborgs och Malmö stad*, examensarbete (Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan, 2022).

Cederström, Caroline, Nilsson, Monika Hellekant, Marlevi, Linda, & Norlander, Åsa Stenman, *Att hantera buller, dagsljus och energi i stadsplanering och arkitektur: en handbok*, 2020, <https://whitearkitekter.com/se/wp-content/uploads/sites/3/2020/06/Buller-Dagsljus-Energi-low.pdf> [hämtad 2025-06-28].

de Laval, Suzanne, *Planerare och boende i dialog. Metoder för utvärdering*, doktorsavhandling (Stockholm: KTH, 1997).

Edlund, Andreas, *Utvärdering av byggherredrivna detaljplaner*, examensarbete (Lund: Lunds Tekniska Högskola, 2018).

European Commission, *Better Regulation Toolbox*, 2023, https://commission.europa.eu/document/-download/9c8d2189-8abd-4f29-84e9-abc843cc68e0_en [hämtad 2026-06-28].

Evidens & Spacescape, *Värdering av stadskvaliteter i Stockholmsregionen* (Stockholm, u.å.), https://www.spacescape.se/wp-content/uploads/2015/05/projektrapport_stockholmlan_stadskvalitet.pdf [hämtad 2025-10-06].

Flyvberg, Bent, "Fem missförstånd om fallstudieforskning", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, nr 3, (2003/04), s 185-206.

Forss, Kim, *Att skapa bra förutsättningar för bra utvärderingar*, u.å., <https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.62dd45451715a00666f21738/1586366217272> [hämtad 2025-06-28].

Gehl, Jan, *Städer för människor*. (Halmstad: Svensk byggtjänst, 2019).

Gehl, Jan & Svarre, Birgitte, *How to Study Public Life*. (Washington, DC: Island Press, 2013).

Hagenfeldt, Fanny, *Hur utvärderas detaljplanering? Ett utforskande arbete kring utvärdering av målluppfyllelse i svensk fysisk planering*, kandidatarbete (Karlskrona: Blekinge Tekniska Högskola, 2024).

Haninge kommun, *Ekologiskt hållbarhetsprogram för Vega*, (Haninge, u.å).

Haninge kommun, *Handbok för gaturum i Haninge*, u.å., internt dokument.

Haninge kommun, *Illustrationsplan D247*, 2015, https://karta.haninge.se/dokument/detaljplaner/D247_Illustrationsplan.pdf [hämtad 2025-10-06].

Haninge kommun, *Planbeskrivning D247*, 2015, https://karta.haninge.se/dokument/detaljplaner/D247_Planbeskrivning.pdf [hämtad 2025-10-06].

Haninge kommun, *Plankarta D247*, 2015, https://karta.haninge.se/dokument/detaljplaner/D247_Plankarta.pdf [hämtad 2025-10-06].

Haninge kommun, *Stadsdel Vega gestaltungsprogram detaljplan 4*, 2015, https://karta.haninge.se/dokument/detaljplaner/D247_Gestaltungsprogram.pdf [hämtad 2025-10-06].

Haninge kommun, *Vegastaden Program* (Haninge, 2006).

Henriksson, Mauritz, *Samhället Vega-Söderhagens historia*, 2013, <https://www.haninge.org/wp-content/uploads/2015/08/Om-samhället-Vega-Söderhagen-liggande.pdf>, [hämtad 2025-01-03].

Howard, Ebenezer, *Garden Cities av To-morrow*, 1902.

Iverot, Sofie Pandis & Brandt, Nils, *Utvärdering av Hammarby Sjöstads miljöprofilering: vilka erfarenheter ska tas med till nya stadsutvecklingsprojekt i Stockholm?*, rapport (Stockholm: Kungliga tekniska högskolan, 2009).

Jacobs, Jane, *The Death and Life of Great American Cities*, 1961.

Kärrholm, Mattias, *Arkitekturens territorialitet: till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum*, doktorsavhandling (Lund: Lunds tekniska högskola, 2004).

Lindblom, Cecilia, *Vegastaden Detaljplan 1 med tilläggsområden, Frivillig arkeologisk utredning, etapp1*, (Haninge, 2008).

Lynch, Kevin, *A Theory of Good City Form*, 1981.

Länsstyrelsens i Stockholm, *Kolartorp*, u.å., <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/besoksmal/natureservat/kolartorp.html> [hämtad 2025-01-03].

Plan- och byggförordning (2011:338).

Plan- och bygglag (2010:900).

Regionplanekontoret, Stockholm Läns Landsting, *Guide till Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen – RUFs 2010: Så blir vi Europas mest attraktiva storstadsregion* (Stockholm: Regionplanekontoret, Stockholm Läns Landsting, 2010), https://reglab.se/wp-content/uploads/2018/04/SLL-rufs_2010_kortversion-1.pdf [hämtad 2025-10-13].

Sandberg, Bo & Faugert, Sven, *Perspektiv på utvärdering*, uppl. 4:1 (Lund: Studentlitteratur AB, 2020).

Spacescape m.fl., *Designguide för smarta gator*, u.å., [hämtad 2025-06-28].

Stiftelsen kulturmiljövård, *Haninge – Kulturhistorisk översikt* (Haninge, Stiftelsen kulturmiljövård och Haninge kommun, 2017, uppdaterad 2018-07-31).

Stockholms stad, *Utvärdering av kvalitativa mål Nordvästra Kungsholmen*, 2020, <https://vaxer-stockholm/siteassets/stockholm-vaxer/omraden/stadsutvecklingsomraden/vastra-kungsholmen/utvardering-av-kvalitativa-mal-nordvastra-kungsholmen.pdf> [hämtad 2025-06-28].

Stähle, Alexander, *Exploring ambiterritory: no-man's-land in post-war morphologies, confusing users and complicating maintenance*, u.å., <http://spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr/papers/longpapers/027%20-%20Stahle.pdf> [hämtad 2025-08-05].

Svenska institut för standarder, *Mätning av sociala och miljömässiga effekter* (SIS 29000:2024, SIS 29001:2024).

Svenska institut för standarder, *Trädvård - Arbete vid träd - Skydd av träd vid planering och utförande* (SIS 990002:2025).

Sveriges kommuner och regioner, *Parkering för hållbara stadskärnor*, 2021, <https://skr.se/download/18.28cd298618116679f1d9f6cc/1655205975207/7585-948-4.pdf> [hämtad 2025-06-28].

Sveriges kommuner och regioner, *Smart mobilitet och mobilitetstjänster*, 2020, <https://skr.se/download/18.7c1c4ddb17e3d28cf9b612d2/1642598721764/7585-878-4.pdf> [hämtad 2025-06-28].

Taha, Maryam Abo & Harba, Soundos, *Effektivisering av detaljplaneprocess*, examensarbete (Helsingborg: Lunds tekniska högskola, 2024).

Zakhour, Sherif & Metzger, Jonathan, "From a 'Planning-Led Regime' to a 'Development-Led Regime' (and Back Again?): The Role of Municipal Planning in the Urban Governance of Stockholm" *The Planning Review* 54:4 (2018). s 46-58.